

УДК 338.43:631.11.009.12

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Д. Черевко, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Черевко Д. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності аграрного підприємства

Подано основні результати досліджень теоретичних аспектів конкурентоспроможності аграрних підприємств, зокрема розуміння сутності конкурентоспроможності підприємства як економічної категорії в системі характеристик його економічного стану.

Ключові слова: конкурентоспроможність, категорія, підприємство, економічний стан.

Cherevko D. Theoretical aspects of competitiveness of agrarian enterprise

The main results of investigation of theoretical aspects of agrarian enterprises competitiveness, especially of competitiveness essence understanding as the economical category in the system of its economical statement characteristics are presented in this article.

Key words: competitiveness, category, enterprise, economical statement.

Черевко Д. Теоретические аспекты конкурентоспособности аграрного предприятия

Представлены основные результаты исследований теоретических аспектов конкурентоспособности аграрных предприятий, в частности понимания сущности конкурентоспособности предприятия как экономической категории в системе характеристик его экономического состояния.

Ключевые слова: конкурентоспособность, категория, предприятие, экономическое состояние.

Постановка проблеми. Пов'язане із вступом України до СОТ загострення конкурентної боротьби між вітчизняними й зарубіжними виробниками на внутрішньому та зовнішньому ринках сільськогосподарської продукції та продукції харчування надзвичайно підвищує ступінь актуальності дослідження проблеми забезпечення економічної стійкості українських аграрних підприємств, тобто їх здатності тривалий час протистояти впливу оточення щодо змін умов функціонування та дій безпосередніх конкурентів. Важливим аспектом підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є ідентифікація сутності цієї економічної категорії з метою визначення її місця в системі характеристик їх економічного стану, що формує відповідну проблему як об'єкт наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами конкуренції та конкурентоспроможності як економічних явищ займалися ще А. Сміт та Д. Рікардо. Значний внесок у розвиток теорії конкуренції свого часу зробили американські та західноєвропейські наукові центри І. Ансоффа, С. Брю, П. Друкера, А. Гутмана, Дж. Кейнса, Ж.-Ж. Ламбе-

на, К. Макконнелла, Дж. С. Мілля, Ф. Найта, М. Портера, Дж. Робінсона, Р. Уотермена, Ф. Хайека, П. Хайне, Й. Шумпетера та ін. З приводу конкуренції Дж. С. Мілля писав, що, "беручи до уваги, що конкуренція є єдиним регулятором цін, заробітної плати, ренти, вона сама по собі є законом, який встановлює правила його регулювання" [2, с. 253].

Цій проблемі приділяють значну увагу такі вчені-економісти, як Г. Азоев, В. Андрійчук, П. Березівський, Ю. Губені, А. Железняк, М. Малік, В. Месель-Веселяк, Б. Пасхавер, Ж. Поплавська, П. Саблук, Р. Фатхутдинов, Г. Черевко, С. Шевельова та інші. Аспекти впливу процесів глобалізації на розвиток національних економічних систем та їх складових елементів і конкурентоспроможності на міжнародному рівні перебували в полі наукових досліджень таких зарубіжних і вітчизняних учених-економістів, як Й. Шумпетер, Дж. Кейнс, М. Портер, Р. Камерон, Д. Лук'яненко, В. Геєць та багатьох інших. Проте динамічна зміна умов господарювання за членства України в СОТ вимагає поглиблення і розширення досліджень оптимізації економічної поведінки підприємств агропромислового підкомплексу з метою під-

вищення рівня їх конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках. Конкурентоспроможність залишається і надалі актуальною темою наукових досліджень в силу її тісної залежності від стану зовнішнього середовища та умов функціонування підприємств-виробників продукції – відповідно до їх змін вимагає диверсифікації та вдосконалення теорія конкуренції і конкурентної боротьби як реакції на зміни економічного середовища розвитку підприємництва, що виражається у змінах у характері конкуренції.

Постановка завдання. Завдання статті – представлення результатів досліджень теоретичних аспектів конкурентоспроможності

аграрних підприємств, зокрема розуміння сутності конкурентоспроможності підприємства як економічної категорії в системі характеристик його економічного стану.

Виклад основного матеріалу. Термін “конкурентоспроможність” у різних контекстах все частіше з’являється у вжитку, що пов’язано з розвитком ринкових відносин, однією з підвалин яких є якраз конкуренція, яка має суспільно-історичний характер і, відповідно, як економічне явище завжди була в секторі уваги вчених свого часу.

Історія формування змісту поняття конкурентоспроможності підприємства зумовлює відповідну логіку його розгляду в процесі наукового дослідження (див. рис.).

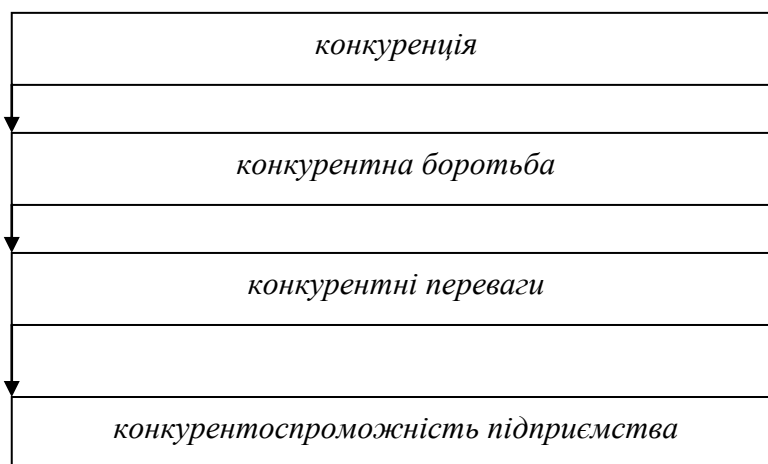

Рис. Логіка послідовності дослідження сутності конкурентоспроможності підприємства*.

**Власна розробка автора.*

Визначені на рисунку логічно-послідовні поняття тісно між собою пов’язані, хоча кожне з них має свій зміст і свою специфіку. Очевидним є те, що конкурентна боротьба й конкуренція як економічні терміни є досить подібними за змістом, однак можна зауважити й певні особливості: конкурентна боротьба більшою мірою характеризує характер поведінки підприємств в умовах ринкової економіки, а конкуренція більше означає умови, в яких реалізується така поведінка підприємств на ринку однорідної продукції.

Сутність конкуренції як об’єктивного і необхідного для нормального розвитку економіки явища різні вчені розглядають по-різному: Г. Азоев – як суперництво між фізичними чи юридичними особами [2], Ф. Хайек – як процес передачі знань [43], М. Портер –

як процес виникнення нових товарів, виробничих процесів і ринкових сегментів [35], А. Юданов – як процес боротьби фірм за доступ до споживачів [52], Й. Шумпетер – як суперництво між технологіями, товарами та формами організації [51], Р. Фатхутдінов – як процес управління конкурентними перевагами [42]. Розглядаючи конкуренцію як своєрідне суперництво в середовищі продавців чи у сфері покупців між собою за місце на ринку чи умови придбання або реалізації товару, А. Сміт свій відомий принцип “невидимої руки” сформулював якраз як принцип конкурентної боротьби і виживання в умовах ринку [13, с. 7]. А представник неокласичної школи А. Маршалл визначав конкуренцію як змагання, яке полягає в тому, що “одна людина змагається з іншою, особливо при про-

дажу або купівлі чого-небудь” [2, с. 251]. Оцінюючи всі позитивні й негативні сторони аналізованих та інших підходів до визначення сутності конкуренції, є підстави схилитись до думки, що конкуренцію в економіці слід розуміти як суперництво, з одного боку, між виробниками за одержання умов для вигіднішої реалізації своєї продукції, з другого боку – між покупцями (споживачами) за одержання умов для кращого придбання продукції.

Всю історію економічного розвитку цивілізації можна вважати історією конкурентної боротьби [44, с. 53]. Причому характер цієї боротьби є досить динамічним у часі. Переміщення конкуренції із сфери товарних ринків у сферу ринків капіталу стало причиною появи вартісного підходу до управління і концепції управління вартістю, складовою яких є управління конкурентоспроможністю підприємства. В умовах ринкової економіки рівень конкурентоспроможності кожного підприємства є одним із вагомих чинників рівня економічної та соціальної ефективності його господарювання.

Відповідно до розвитку процесів конкуренції, конкурентної боротьби на ринках та їх загострення зазнавала постійних змін і вдосконалення теорія конкуренції і конкурентної боротьби як реакція на зміни економічного середовища розвитку підприємництва, що виражається у змінах в характері конкуренції. Основними серед таких змін були зміни технологічної конкуренції на сировинну, потім – на ринково-збутову, далі послідовно – на витратну, масштабну, управлінську, сервісну, маркетингову, інформаційно-інжинірингову. Цінові методи конкурентної боротьби поступово змінилися на нецінові, головним із яких, починаючи приблизно із середини 50-х років минулого століття, стала якість продукції. У цей період принципово змінилися погляди на проблеми якості продукції як основи конкурентоспроможності. Виникли стандарти серії ISO 9000, з’явилась і стала широко використовуватись як корпоративний стандарт система Total Quality Management –TQM – система загального управління якістю [44, с. 54].

Метою економічної конкуренції, як фіксується у відповідному законі України, є здобуття певними суб’єктами господарювання переваг над іншими за умов, коли окремі економічні агенти не спроможні диктувати

умови продажу товарів на ринку [38]. Успіх у конкурентній боротьбі підприємству забезпечують його конкурентні переваги, до розуміння суті яких також є різні підходи. Зокрема, О. Драган пропонує розглядати конкурентні переваги з позиції: економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, логістики, фінансової діяльності, підприємництва [13, с. 12-13]. Войчак А. та Камишніков Р. розглядають конкурентні переваги окремих підприємств через призму їх чинників, всю сукупність яких вони цілком слушно поділяють на групу внутрішніх і зовнішніх чинників [8, с. 51].

Вперше концепція конкурентних переваг була розроблена професором М. Портером. У своїх роботах він піддав ретельному аналізу чинники, врахування яких може дозволити підприємству одержати перевагу перед конкурентами. Головна ідея цієї концепції полягає в існуванні двох основних шляхів досягнення оптимального функціонування:

- максимально можливе зниження рівня витрат на виробництво продукції;
- диференціація продукції підприємства у напрямках, цінних для споживача, таким чином, що останні стають готовими заплатити за неї максимальну ціну [36].

Результати аналізу існуючих поглядів на предмет ролі і сутності конкурентних переваг дозволяють зробити такі висновки:

- конкурентні переваги підприємства мають вагоме значення для формування вищого рівня конкурентоспроможності цього підприємства порівняно з аналогічними підприємствами подібної спеціалізації;
- сутність конкурентних переваг підприємства полягає у наявності у нього таких характеристик, які, порівняно з аналогічними у конкуруючих підприємств, мають кращі (як з позиції самого підприємства, так і з погляду споживача його продукції) параметри, що, таким чином, забезпечують йому кращі, порівняно з аналогічного профілю конкуруючими підприємствами, позиції на ринку на теперішній час і в перспективі;

➤ про конкурентні переваги в економіці можна говорити як про переваги у цінній політиці підприємства, у якості продукції, у співвідношенні якості та ціни на продукцію, у формах додаткового сервісу для покупців під час реалізації продукції, у якості й ефективності використання ресурсів, у тому числі й управлінських та фінансових, у технологі-

ях, а стосовно безпосередньо переробних підприємств – у рівнях глибини переробки сировини, у якості та конфігурації сировинної зони.

Напрями формування конкурентних переваг підприємства, по суті, і є підходами до формування необхідного рівня його конкурентоспроможності, яку є підстави розуміти двояко: як економічну категорію і як характеристику конкретного підприємства.

Категорія конкурентоспроможності підприємства не існує відокремлено від інших економічних категорій, що тією чи іншою мірою характеризують різні аспекти його стану в певний момент чи з урахуванням перспективи розвитку. В економічній літературі серед комплексу актуальних проблем розвитку аграрної економіки за обсягом досліджень та кількістю публікацій досить вагоме місце займає висвітлення результатів вивчення можливостей подальшого розвитку підприємств на основі аналізу та оцінок їх потенціалу, сукупність яких визначає загальний економічний стан цих підприємств. Проте ця сукупність охоплює настільки велику кількість характеристик, що формування однозначної оцінки економічного стану підприємства, особливо в аграрному секторі економіки, є досить складною проблемою, вирішення якої потребує всебічного теоретичного обґрунтування методик її здійснення та практичної адаптації до конкретних реальних умов згідно з їх особливостями. Серед комплексу питань, розв'язання яких може сприяти вирішенню вказаної загальної проблеми оцінки економічного стану підприємства, на особливу увагу заслуговує дослідження сутності поняття економічного стану підприємства та сутності основних його складових, і насамперед рівня конкурентоспроможності цього підприємства на ринку відповідної продукції.

Динамічна зміна умов господарювання за членства України в СОТ та ще й в період загострення економічної кризи вимагає поглиблення і розширення досліджень оптимізації економічної поведінки підприємств агропромислового комплексу з метою підвищення рівня їх конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках, що значною мірою, з одного боку, визначається економічним станом цих підприємств, а з іншого – і не меншою мірою – сприяє зміцненню цього

економічного стану як запоруки ефективного розвитку вітчизняної аграрної економіки.

Справедливою є думка з приводу того, що “сформовані конкурентні переваги фірми є результатом реалізації потенціальних можливостей, досягнутих у процесі її ефективної діяльності”, тобто, що основою конкурентоспроможності підприємства є його ефективне функціонування, яке базується на ефективному використанні його ресурсів [26, с. 17]. Отже, залежно від того, наскільки високою є ефективність функціонування підприємства (яку в такому контексті проблеми краще розглядати як соціально-економічну), значною мірою залежить і міцність конкурентної позиції цього підприємства на ринку, тобто – його конкурентоспроможність на певний момент, що на ринку проявляється у його конкурентній позиції.

Однією з важливих характеристик функціонування будь-якої системи, у тому числі й економічної, що проявляється у спроможності системи зберігати свою структуру і характер функціонування навіть під впливом змін зовнішніх навантажень, є фінансово-економічна стійкість підприємства. Вона є реакцією системи на несприятливий зовнішній вплив, який у певних межах може бути компенсований еволюційним шляхом чи задіяними ресурсами з метою підтримки сформованої системної структури [6, с. 62]. “Економічна стійкість підприємств... є необхідною умовою його функціонування, оскільки відображає його здатність стабільно розвиватись шляхом оптимального маневрування виробничими ресурсами” [29, с. 28]. Якщо розглядати сільськогосподарське підприємство як систему, то, виходячи з того, що “стійкість системи є здатністю динамічної системи підтримувати намічений режим функціонування, незважаючи на впливаючі на неї зовнішні збурення” [29, с. 29], під фінансово-економічною стійкістю сільськогосподарських підприємств можна також розуміти їх здатність у процесі свого функціонування зберігати рівновагу (або стійкість!) своїх підсистем.

А з цього можна зробити висновок, що рівень внутрішньої фінансово-економічної стійкості підприємства великою мірою визначає його економічний стан. Таким чином, *економічний стан підприємства* є його комплексною характеристикою на певний момент часу, яка відображає його здатність

здійснювати виробничий процес та його фінансове забезпечення як цілісного структурного організаційно-господарського утворення на хоча б мінімально необхідному рівні ефективності цього процесу. Міцний економічний стан підприємства є однією з його можливих конкурентних переваг і, тим самим, потужних запорок його конкурентоспроможності, ефективність використання яких є особливо високою в умовах загальної економічної кризи. Тобто якщо економічний стан сільськогосподарського підприємства має чітко інтравертний характер, то його конкурентоспроможність є категорією чітко екстравертною, хоча й визначається значною мірою внутрішніми чинниками. Інакше кажучи, рівень конкурентоспроможності аграрного підприємства вирішальною мірою визначається співвідношенням рівня міцності його економічного стану (“запасу міцності”) з потужністю впливу зміни зовнішніх умов його функціонування.

Конкурентоспроможність же підприємства є дещо по-іншому орієнтованою категорією, яка відображає здатність підприємства утримувати свою позицію на ринку відповідної продукції, забезпечуючи тим самим можливість здійснення ефективного процесу виробництва цієї продукції, рівень ефективності якого, одночасно, сприяє формуванню необхідного рівня конкурентоспроможності підприємства. Як одна із характеристик економічного стану підприємства його конкурентоспроможність є досить динамічною характеристикою [49, с. 353] і залежить від зміни стану внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування цього підприємства, зокрема – зміни кон’юнктури ринку.

У найбільш широкому розумінні М. Портер визначає конкурентоспроможність як “можливість виграшу у змаганні”, а в економіці “володіння якістьми, що створюють перевагу для суб’єкту економічного змагання”, а мати ці якості можуть “різні за своєю природою об’єкти – види продукції, підприємства та організації, їх групи...” [34, с. 138]. Дещо подібний підхід можна зустріти у Р. Фатхутдінова, за яким конкурентоспроможність – це “... властивість об’єктів, що характеризує міру задоволення конкретної потреби в порівнянні з кращими аналогічними об’єктами, представленими на даному ринку” [42, с. 56]. В інших наукових літературних джерелах у широкому розумінні кон-

курентоспроможність – це обумовлена економічними, соціальними і політичними факторами позиція країни або товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках [19, с. 25].

Результати дослідження поняття “конкурентоспроможність” логічно приводять до необхідності розглядати її на різних рівнях [50, с. 46]. Вихідним пунктом аналізу конкурентоспроможності є ідентифікація її об’єкта, яким може бути товар (продукція), підприємство (фірма), галузь, виробництво, країна, оскільки поняття конкурентоспроможності безпосередньо пов’язане з передбачуванним об’єктом і в такому контексті не може трактуватися однозначно. Ієрархія об’єктів конкурентоспроможності логічно може мати такий вигляд:

- конкурентоспроможність товару (послуги), (продукції);
- конкурентоспроможність підприємства;
- конкурентоспроможність галузі (виробництва);
- конкурентоспроможність країни.

При цьому конкурентоспроможність країни, на думку вчених, вирішальною мірою залежить від здатності конкретних виробників випускати конкурентоспроможні товари [18, с. 174].

Логічним було б також виділити як чинники вищенаведених рівнів конкурентоспроможності такі її види, як конкурентоспроможність персоналу, конкурентоспроможність техніки, конкурентоспроможність організації виробництва і менеджменту та конкурентоспроможність технології.

Причому і зміст поняття конкурентоспроможності на кожному з рівнів має свої відмінності. На рівні підприємства конкурентоспроможність є підстави окреслити як його здатність конкурувати з подібними підприємствами, тобто вигідно і тривалий час позиціонувати себе на ринку аналогічної продукції та досягати своїх цілей, використовуючи свої конкурентні переваги. “Конкурентоспроможність підприємства – складне і багатогранне поняття, що залежить від рівня конкурентоспроможності кожного складового елемента, вплив яких на загальну величину є інтегральним і неоднозначним” [28, с. 66]. Конкурентоспроможність на рівні конкретного виду продукції більше пов’язана з її якісними і ціновими параметрами [41,

с. 44]. Конкурентоспроможність галузі ж переважно стосується сфери залучення інвестицій і ресурсів.

Конкурентоспроможність підприємства в ієрархії рівнів конкурентоспроможності займає проміжну позицію між конкурентоспроможністю продукції, яка значною мірою й визначає рівень конкурентоспроможності підприємства, та конкурентоспроможністю галузі, яка визначається саме конкурентоспроможністю підприємств, що функціонують у цій галузі. Але саме специфіка галузі накладає певний відбиток на формування рівня конкурентоспроможності підприємства, зумовлюючи певні його особливості.

Очевидно, що для того, щоб визначити місце конкурентоспроможності підприємства серед інших характеристик його економічного стану, доцільно з'ясувати сутність кожної з цих характеристик. Результати емпіричного аналізу проблеми дають підстави для висновку про те, що на вищому щаблі загальної піраміди цих характеристик доцільно проаналізувати такі з них, як сама конкурентоспроможність підприємства, ефективність його функціонування, економічна (чи фінансово-економічна) стійкість та загальний економічний стан підприємства.

На думку низки дослідників, конкурентоспроможність підприємства слід розуміти як його “спроможність витримувати конкуренцію в порівнянні з аналогічними об'єктами в умовах конкретного ринку” [37, с. 5], як здатність підтримати або зміцнити власну позицію на ринку, втримати конкуренцію з боку інших його суб'єктів” [17, с. 6] або як “інтегральну тимчасову характеристику в умовах конкретного ринку, що визначає здатність функціонування підприємства і положення у відношенні до прямих конкурентів за основними елементами його конкурентного потенціалу” [1, с. 3]. При цьому підкреслюється значення продукції у забезпеченні необхідного рівня конкурентоспроможності підприємства, яке її виробляє, за рахунок формування нею відповідних конкурентних переваг [37, с. 5-6; 13].

Найбільш адекватним реальній суті є визначення конкурентоспроможності підприємства С. Шевельовою як “здатності підприємства підтримувати стійкі позиції на ринку, функціонувати прибутково, бути привабливим для інвесторів, заслужити добрий імідж (образ) серед споживачів та різномані-

тних суб'єктів господарювання” [47, с. 21].

Згідно з функціональним підходом до дослідження конкурентоспроможності підприємства, її рівень залежить від рівня організації роботи всіх підрозділів і служб, а ефективність діяльності останніх визначається ефективністю використання ресурсів підприємства, тобто конкурентоспроможність підприємства є функцією всіх його внутрішніх ресурсів [20, с. 132]. Отже, забезпечення конкурентоспроможності підприємства залежить від багатьох чинників зовнішнього та внутрішнього характеру, що зумовлює необхідність використання системного підходу у дослідженні їх впливу [40, с. 132].

Конкурентоспроможність підприємства може розглядатись як його “здатність успішно вести змагання і вигравати в ньому” [43, с. 13]. Стосовно сфери економіки деякі автори розуміють конкурентоспроможність як “володіння властивостями, що створюють переваги для суб'єктів економічного змагання” [31, с. 48]. Конкурентоспроможність підприємства можна оцінювати за допомогою порівняння конкретних позицій декількох підприємств на одному і тому ж ринку за такими параметрами, як технологія, розподільча здатність обладнання, знання та практичний досвід персоналу, система управління, маркетингова політика, імідж та комунікації.

Характеризує конкурентоспроможність підприємства і можливість його адаптації до зміни умов конкуренції. Йдеться про комплекс інтелектуальних, техніко-технологічних та організаційно-економічних характеристик, які визначають успіх підприємства на ринку [33, с. 297].

В окремих дослідженнях можна зустріти думку з приводу того, що “конкурентоспроможність підприємства визначається не тільки конкурентоспроможністю його товарів, а й умінням забезпечити вдалу їх реалізацію з урахуванням наявних на ринку конкурентів та вимог і можливостей споживачів” [24, с. 3], що, безумовно, має під собою певний ґрунт, оскільки, дійсно, конкурентоспроможність підприємства визначається не лише конкурентоспроможністю його продукції, а й іншими чинниками внутрішнього і зовнішнього характеру. Це підтверджує і О. Школьник, на думку якого “конкурентоспроможність можна визначити як здатність аграрних формувань підтримувати та розширювати

ринкову частку на національному та міжнародному ринках, що визначається застосуванням інноваційного менеджменту, ефективним використанням наявних ресурсів, масштабами виробництва, а також товарною диференціацією” [49, с. 51].

На думку Г.Я. Антонюк, “поняття “конкурентоспроможність молокопереробного підприємства” доцільно трактувати як його здатність вести економічно ефективну діяльність, збільшуючи свою частку на ринку, задовольняючи потреби споживачів у якісній та безпечній продовольчій продукції з дотриманням європейських санітарних і ветеринарних стандартів” [5, с. 5]. Звужуючи поняття конкурентоспроможності підприємства до його ефективної діяльності, автор робить її визначення не зовсім адекватним реальності, а вказуючи на необхідність дотримання європейських стандартів – надає економічній категорії географічно-територіального змісту, що в економічній науці є дещо некоректним.

Деякою мірою аналогічний до попереднього підхід до трактування сутності конкурентоспроможності має А.В. Котлик: “... під конкурентоспроможністю підприємства розуміється спроможність підприємства ефективно виконувати свої функції в умовах конкуренції, сприяючи гармонійному задоволенню інтересів основних зацікавлених сторін” [25, с. 6].

Різноманітні підходи до трактування сутності конкурентоспроможності підприємства можна згрупувати у кілька груп:

1) розуміння конкурентоспроможності підприємства як його здатності виробляти і продавати конкурентоспроможний продукт [3, с. 618; 7, с. 23, 358; 14, с. 350; 22, с. 81; 39, с. 14, 58; 46, с. 7; 53, с. 136]. Тобто ця група авторів зводить конкурентоспроможність підприємства до його здатності виробляти і реалізовувати конкурентоспроможну продукцію у конкурентних умовах;

2) розуміння конкурентоспроможності підприємства як сукупності його характеристик, або характеристик, що відображають його стан [27, с. 358; 30, с. 220; 35, с. 231, 385; 42, с. 23; 45, с. 29; 47, с. 17; 48, с. 67; 55];

3) розуміння конкурентоспроможності підприємства як його здатності ефективно використовувати ресурси та ефективно здійснювати виробництво продукції [4, с. 40; 7, с. 85; 9, с. 18; 10, с. 51; 11, с. 30; 12, с. 28; 15, с.

16; 54, с. 464-465]. З цього приводу О. Школьний справедливо зазначає, що “підвищення рівня ефективності виробництва продукції за окремим економічним параметром не завжди гарантує розширення ринкової частки даного підприємства та завоювання конкурентних позицій. Забезпеченість ресурсами також є необхідною, але недостатньою умовою економічного росту” [49, с. 48]. Подібні заперечення з приводу подібності понять конкурентоспроможності підприємства та ефективності функціонування можна зустріти й у працях інших вчених [56]. “Звичайно, можлива ситуація поєднання ефективного господарювання та утримання конкурентних позицій. Проте підприємство може володіти конкурентними перевагами на окремих ринкових сегментах, але мати низький рівень економічних показників. З іншого боку, висока економічна ефективність підприємства не гарантує здобуття конкурентних переваг” [49, с. 63]. Хоча “висока конкурентоспроможність фірми є гарантом отримання високого прибутку в ринкових умовах” [47, с. 19], але, “тільки кардинально знизивши собівартість продукції, раціонально використавши наявний капітал, вітчизняні товаровиробники зможуть вступити у боротьбу за ринки збуту” [47, с. 27].

Загалом більшість дослідників об’єднує одне – переважно вони вважають конкурентоспроможність підприємства певним економічним поняттям або характеристикою стану підприємства. Хоча можна зустріти й дефініції, які виділяються із вказаних груп внаслідок своєї оригінальності і за якими, наприклад, конкурентоспроможність підприємства визначається як його виробничо-економічний потенціал [32, с. 37] або як критерій, “який інформує про те, як товари та послуги... відповідають вимогам ринку... та про те, чи зростають реальні доходи населення...” [16, с.76], що явно не повністю і не зовсім коректно визначає сутність цієї категорії.

На підставі аналізу змісту наведених та інших підходів до визначення суті конкурентоспроможності підприємства, враховуючи також досить раціональну думку з приводу того, що “конкурентоспроможність об’єкту господарювання виражає його здатність” [23, с. 40], а також те, що “конкурентоспроможність... може бути визначена тільки в результаті порівняння” [21, с. 101], можна

сформувані власне її розуміння як економічної категорії, що виражає економічні відносини між підприємствами з приводу їх здатності до стабільного позиціонування себе на ринку відповідної продукції завдяки конкурентним перевагам відносно своїх конкурентів. А рівень конкурентоспроможності кожного конкретного підприємства є дискретною характеристикою цієї якості підприємства на кожний конкретний момент часу його функціонування.

Висновки. Підсумовуючи результати аналізу різних поглядів на теоретичні аспекти суті й розвитку змісту поняття конкурентоспроможності в економічній науці і практиці господарювання, можна зробити такі висновки:

- не існує універсальної теорії, яка б максимально окреслювала поняття конкурентоспроможності, як, відповідно, логічно буде допустити, що не існує й уніфікованих вимірів та засобів і методів їх вимірювання;
- конкурентоспроможність підприємств – економічна категорія, що виражає еконо-

мічні відносини між підприємствами з приводу їх здатності до стабільного позиціонування себе на ринку відповідної продукції завдяки конкурентним перевагам відносно своїх конкурентів; конкурентоспроможність підприємства полягає в його здатності до управління внутрішніми соціально-економічними процесами на більш інноваційних засадах, ніж у конкурентів, з метою динамічного пристосування до змін та умов економічного середовища;

- категорія конкурентоспроможності підприємства є однією з важливих економічних характеристик і вагомим чинником рівня міцності економічного стану підприємства. Водночас економічний стан підприємства значною мірою формує рівень його конкурентоспроможності як його здатність до стабільного позиціонування себе на ринку відповідної продукції завдяки конкурентним перевагам відносно своїх конкурентів, що дає йому змогу стабільно протистояти зовнішнім стосовно нього впливам.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Аблязова С. А. Підвищення ефективності управління конкурентоспроможністю підприємств виноградарсько-виноробної галузі Криму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами" / С. А. Аблязова. – Львів : ЛНАУ, 2008. – 20 с.
2. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г. Л. Азоев. – М. : Центр экономики и маркетинга, 1996. – 208 с.
3. Алексеев С. Б. Теоретические аспекты конкурентоспособности предприятий / С. Б. Алексеев // Экономика: проблемы теории та практики : зб. наук. пр. : [в 4 т.]. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – Вип. 191, т. 2. – С. 614-619.
4. Андреев Д. Конкурентоспособность сельскохозяйственной продукции и ее оценка / Д. Андреев // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2005. – № 4. – С. 39-41.
5. Антонюк Г. Я. Механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємств молокопереробної галузі в умовах євроінтеграції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами" / Г. Я. Антонюк. – Львів : ЛНАУ, 2009. – 20 с.
6. Борицук Є. М. Ринкові механізми економіки стійкого розвитку / Є. М. Борицук // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 62-71.
7. Василенко В. О. Стратегічне управління / В. О. Василенко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 396 с.
8. Войчак А. В. Конкурентні переваги підприємств: сутність і класифікація / А. В. Войчак, Р. В. Камішніков // Маркетинг в Україні. – 2005. – № 2. – С. 50-53.
9. Воронин Г. О конкурентоспособности промышленных предприятий / Г. О. Воронин // Экономист. – 2004. – № 6. – С. 16-21.
10. Гринько Т. Фактори конкурентоспроможності підприємств / Т. Гринько // Держава і регіони. – 2004. – № 2. – С. 50-53.
11. Дикань В. Л. Обеспечение конкурентоспособности предприятия / В. Л. Дикань. – Х. : Основа, 1995. – 158 с.
12. Должанський І. З. Конкурентоспроможність підприємства / І. З. Должанський, Т. О. Загорна. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 384 с.

13. Драган О. І. *Управління конкурентоспроможністю підприємств : теоретичні аспекти* : [монографія]. – К. : ДАКККіМ, 2006. – 144 с.
14. *Економіка підприємства : [підручник] / за заг. ред. С. Ф. Покропивного ; КНЕУ. – К., 2001. – 526 с.*
15. Иванов Ю. Б. *Конкурентоспособность предприятия в условиях формирования рыночных отношений / Ю. Б. Иванов. – Х. : ХГЭУ, 1997. – 246 с.*
16. Железняк А. М. *Конкуренція і конкурентність: деякі аспекти / А. М. Железняк // Вісник Львівського державного аграрного університету : економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 75-78.*
17. Железняк А. М. *Підвищення конкурентоспроможності молокопереробних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами” / А. М. Железняк. – Львів : ЛДАУ, 2007. – 20 с.*
18. *Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках : наук. доп. / за ред. акад. УААН В. М. Трегобчука, чл.-кор. УААН Б. Й. Пасхавера. – К. : Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 260 с.*
19. *Інфраструктурне забезпечення конкурентної економіки регіонів (методологія і механізми) / [наук. ред. д. е. н., проф. П. Ю. Белський]. – Львів, 2002. – 308 с.*
20. Капітанець Ю. М. *Методологія оцінки конкурентоспроможності підприємства / Ю. М. Капітанець // Вісник Прикарпатського університету : економіка. – 2007. – Вип. 5. – С. 131-134.*
21. Кваша С. М. *Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С. М. Кваша, Н. Є. Голомша // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 99-104.*
22. Кобиляцький Л. С. *Управління конкурентоспроможністю / Л. С. Кобиляцький. – К. : Зовнішня торгівля, 2003. – 81 с.*
23. Корецький Б. М. *Засади побудови алгоритму методики оцінки конкурентної позиції суб'єкта господарювання у транзитивній економіці / Б. М. Корецький // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 5. – С. 39-44.*
24. Короткова О. В. *Формування економічно сталого та конкурентоспроможного розвитку виноградарських і виноробних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / О. В. Короткова. – Миколаїв : МДАУ, 2009. – 20 с.*
25. Котлик А. В. *Управління конкурентоспроможністю підприємства на основі процесного підходу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / А. В. Котлик. – Х. : ХНАУ, 2009. – 20 с.*
26. Криклій А. С. *Конкурентоспроможність і ефективність як критерії економічної спроможності банків на ринку фінансових послуг / А. С. Криклій, І. О. Лютий, О. М. Юрчук // Економіка та держава. – 2008. – № 11. – С. 16-19.*
27. Локишинов А. Н. *Стратегический менеджмент / А. Н. Локишинов. – М. : Юнити-Дана, 2002. – 375 с.*
28. *Мікроекономіка і макроекономіка : [підруч. для студ. екон. спец. закл. освіти] / [С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін.] ; за заг. ред. С. Будаговської. – К. : Основи, 1998. – 518 с.*
29. Мохонько Г. А. *Теоретичні підходи до визначення економічної стійкості підприємств видавничо-поліграфічної галузі / Г. А. Мохонько // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 23. – С. 28-31.*
30. Немцов В. Д. *Стратегічний менеджмент : [навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів] / В. Д. Немцов, Л. Є. Довгань. – К. : УВПК ЕксОб, 2004. – 559 с.*
31. Олексенко Р. І. *Методичні підходи щодо формування конкурентноздатності продукції / Р. І. Олексенко // Економіка та держава. – 2007. – № 5. – С. 48-50.*
32. Пахомова Т. М. *Конкурентоспроможність підприємств та її обліково-аналітичне забезпечення / Т. М. Пахомова // Агроінком. – 2004. – № 1-2. – С. 37-41.*
33. Подпрятков Г. І. *Основи стандартизації управління якістю та сертифікація продукції рослинництва : [навч. посіб.]. – [2-ге вид., переробл. і доповн.] / Г. І. Подпрятков, В. І. Войцехівський, Л. М. Мацейко, В. І. Рожко. – К. : Арістей, 2006. – 620 с.*
34. Портер М. *Конкурентное преимущество: создание и обеспечение более высокого уровня деятельности. – Нью-Йорк : Фрн-Пресс, 1995. – 757 с.*

35. Портер М. Конкуренція / М. Портер. – М. : Изд. дом “Вільямс”, 2001. – 495 с.
36. Портер М. Международная конкуренция : [пер. с англ.] / М. Портер ; [под ред. и с предисловием В. Д. Шетинина]. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 896 с.
37. Пристемський О. С. Формування та удосконалення конкурентоспроможності фермерських господарств регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. / О. С. Пристемський. – Дніпропетровськ : ДДАУ, 2009. – 20 с.
38. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – С. 64.
39. Савчук О. Системний підхід до аналізу конкурентоспроможності промислового виробництва / О. Савчук // Економіст. – 2001. – № 12. – С. 58-61.
40. Селезньова О. В. Методологічні засади оцінки конкурентоспроможності підприємства / О. В. Селезньова // Економіка та держава. – 2007. – № 6. – С. 31-33.
41. Супіханов Б. К. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва в умовах підготовки вступу до СОТ / Б. К. Супіханов // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 44-49.
42. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р. А. Фатхутдинов. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 311 с.
43. Хайек Ф. Конкуренция как процедура открытия / Ф. Хайек // Вопросы философии. – 1989. – № 12. – С. 6-14.
44. Царенко О. В. Генезис концепції і методів управління конкурентоспроможності підприємств / О. В. Царенко // Економіка та держава. – 2007. – № 8. – С. 53-56.
45. Чернега О. Б. Использование методов менеджмента качества для повышения конкурентоспособности предприятия / О. Б. Чернега ; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 1999. – 91 с.
46. Чернега О. Б. Управление конкурентоспособностью в условиях трансформации экономических отношений / О. Б. Чернега ; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 1999. – 447 с.
47. Шевельова С. О. Конкурентоспроможність молочного підкомплексу : [монографія] / С. О. Шевельова. – Тернопіль : Збруч, 2001. – 408 с.
48. Шериньова З. Є. Стратегічне управління : [навч. посіб.] / З. Є. Шериньова, С. В. Оборська. – К. : КНЕУ, 1999. – С. 66-84.
49. Шкільний О. О. Організаційно-економічні механізми управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств : [монографія] / О. О. Шкільний. – Умань : Вид-во Уманського ДАУ, 2007. – 308 с.
50. Шпанко А. Про сутність поняття “стратегічна конкурентоспроможність” / А. Шпанко // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 45-49.
51. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й. Шумпетер. – М. : Економіка, 1995. – 498 с.
52. Юданов А. Ю. Конкуренция: теория и практика / А. Ю. Юданов. – М. : Вершина, 2006. – 368 с.
53. Ярошенко С. П. Резерви підвищення конкурентоспроможності м'ясного підкомплексу України / С. П. Ярошенко. – Суми : Козацький вал, 1998. – 249 с.
54. Coffin G. Competitiveness in the canadian food industry / Coffin G., Larue B., Banik M. and Westgren R. // Canadian journal of agricultural economics. – 1993. – Vol. 41, No 4. – P. 459-473.
55. Drescher K. Competitiveness in the European Dairy Industries / K. Drescher, O. Maurer // Agribusiness. – 1999. – Vol. 15, No 2. – P. 163-177.
56. Powell T. C. The Philosophy of Strategy / T. C. Powell // Strategic management journal. – 2002. – Vol. 23, No 9. – P. 873-880.

